

yttrent rar och effusant!

- äldsta arbetet om glashöfverning
i Sverige — 125:— [Thulin III: 2232]

In (Kop, sm.)

B x A

Schmittze

=

TAL
OM
GLAS-MAKERIET,
Samt om
KONGSHOLMS
GLAS-BRUK,

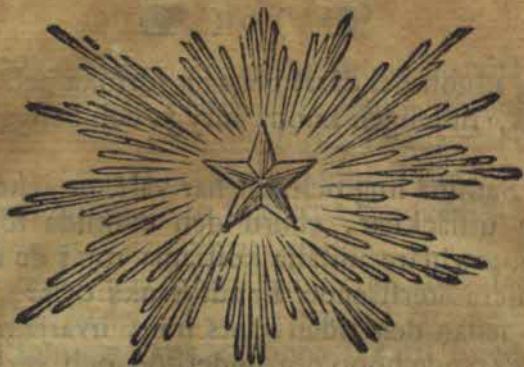
HÅLLIT FÖR
KONGL. VETENSKAPS ACADE-
MIEN,

Vid Præsidiij nedläggande,
Den 4 Augusti 1762.

AF
SAMUEL SCHULTZE,
Camererare.

STOCKHOLM,
Tryckt hos Direct, LARS SALVIUS, 1762.

NÅDIGE HERRAR!

Mine Herrar!

ör tolf år sedan, denna tiden, då jag hade den åran, at hos Eder, Mine Herrar, aflägga Præsidij Ämbetet vid Edra Sammankomster här uti Kongl. Svenska Vetenskaps Academien, framförde jag et kårt och enfaldigt Tal, om *Ungdomens upöfvande i Landtbruk*. Därtill blef jag då föränlåten af den stora hug och lust, som jag alltid haft til Jordbruk och des fördelaktiga ikötsel, hvilken jämte många års flitiga utöfning, och därunder anställda årtkilliga kostsamma rön och försök, har förvissat mig om sakens riktighet och des såkra utslag, det ock alle,

A som

fom någon del där af behagat försöka och vidtaga, fullleligen kunna intyga och bestyrka.

Samma hug och lust har väl ännu icke hos mig utsläcknat, ehuru den enskilda förmågan, at vidare anställa kostfama rön i de många flera återstående Landt-bruks delar, hafver sedan den tiden felats mig; hvarjämte et smickrande hopp om understöd och verkelig upmuntran icke har velat gynna mitt redobogua förehafvande. Af dessa vidrigheter, så väl som ock af tilstötande allmän dyrhet på all ting, och en ganska stor brist på folk och tilräckeliga arbetare, har jag varit nödtvungen, at låta min Landt-hushållning hvila til en behageligare tid.

Icke desto mindre skulle jag väl ändock nu, vid detta tilfälle, af den förfarenhet, som jag under utöfningen och handläggandet vid Landtbruk mig förvärfvat, kunna för Eder, Mine Herrar, tala om åtkilliga angelägna och nyttiga saker i samma ämne, som ännu af Landtbruks Scribenter, dels icke äro vidrörde, dels ock sparsamt athandlade; men jag finner rådeligt, at låta sådant tils vidare blifva obemålt, som dock framdeles på sitt behöriga ställe, uti et under händer hafvande Oeconomiskt arbete, til det allmännas nytta framkomma kan.

Men at kunna på något lätt nu bemöta den stora gunst och benågenhet, som J, Mine Herrar, mig visat, ifrån det första J behagaden intaga mig uti Edert lärda Samfund, och i synnerhet under detta förflutna fjerdedels år, så fordrar min ikyldiga årkånsla, at nåst vördsam tacklågelles betygande för all lådan oförtjänt heder, framföra något til Afkeds-tal, som jag önlkar kunna ike til Edert behag och nöje.

Jag har altså tänkt, at med några ord tala om, hvad jag på de 5 sist förflutna år dageligen haft tillfälle, at göra mig underrättad; det år, om *Glasmakeri*. Til slut vil jag ock något berätta om det nu förtiden varande äldsta Glasbruk i Sverige, på denna Stadsens västra Förstad, Kongsholmen, beläget. Och så medelst fannas Poëtens utfago:

Navita de vento, de tauro narrat arator.

Mine Herrar! jag beder Eder dock förut ödmjukeligen, at icke tröttras vid et torrt och ohyfsadt tal om bräckeliga saker, som likväl hafva sin ganska stora nytta i mångfaldiga och högst angelägna mål, utom hvilka den lärda världen i våra tider aldrig kunnat komma til den uplysning och högd af kunskap uti de små och noggrannaste ting; hvaraf jag endast vil nämna Microscopier, Sol-glas, Tuber, och mera lådant, som strax lårer påminna oss Glasets nytta uti Naturkunnigheten och A-

stronomien. Hvad nytta göra ofs icke Fönsterglas, som dageligen lämna Solens ljus in uti våra stugor och vånings-rum? hvad förmon hafve vi icke af Lyktor, Speglar och andra til hushållen nödiga kåril? At, nu förtiga de många Chemiska kåril af Glas, utom hvilka det hade varit en omöjelighet, at hinna få långt i den angelågna Vetenskapen. Det skulle altfå blifva altför vidlöftigt, om icke omöjeligt, at allenast upräkna alla sådana nyttiga och oumgångeliga kåril af Glas.

Ämnet, hvarom jag ärnar tala, är fördenkul i sig sjelft ådelt, och i följe däraf, Vetenskapen och konsten, at göra allahanda goda och nyttiga Glas, så mycket mera hederlig, snygg och renlig, som den endast fotar sig på riktiga Chemiska grunder och operationer, och således kan ibland alla andra Manufacturer hållas för en af de vittraste, gagneligaste och prydeligaste.

Om *Glas* har sitt namn af Latiniska ordet *Glastum*, eller af något annat, lämnat jag gärna til de Lårdas utredande, såsom ock om Glasets ålder och första upkomst, hvarom åtkillige långt för detta tvistat. Mig ryckes vara nog af, at man vet, hvad allmänt förstås med Glas, nämligen, at det är det sista, hvartil de i eld beständige kroppar kunna, igenom smältning uti stark eld, bringas;

och

och at således et rått Glas är af sig sielfst i eld oföränderligt, ånkoönt det flere resor skulle uti den starkaste eld omsmältas. Men innan et sådant Glas kan århållas, böra alla de Materialier, som dårtill ikola brukas, förut vederbörligen præpareras.

Jag årnar därför nu genast här kårteligen upråkna en del af de åmnen, som jag vet til Glas vara tjånliga, och tillika gifva någon nårmare belkrifning på dem, som vid Glasbruken allmångt nyttjas til hvarjehanda Glas-beredningar.

Sådana åro: *Bårg-Cristaller* och hvita *Kisel-stenar*, *Quarts*, *Flinta*, så vål den svarta och bruna, som den hvita: *Sand*, hållft hvit *ljõ-sand*: *Blyhvitt*, *Mynja*, *Glete* och *Krita*.

Sedan komma här at nåmnas de vid Glas-smältningar brukeliga *Salter*, som ock til en vifs del gå in i tjelfva Glasets varelse, såsom *Borrax*, *Salt peter*, *Souda*, *Påtaska* eller *Lutsalt*.

Vidare brukas ock några tilfållige faker, som vål icke för någon betydande del öka Glas-massan, utan tjåna egenteligen til dess klarande, rening eller fårgande: såsom *Magnesia* och *Arsenicum*. Men om åtkilliga Glas-flusser, fårgade Glas och Email-glas, vil jag för denna gång ingen ting nåmna.

Sift komma de saker at beskrifvas, som tjåna til verktyg vid Glas-småltningar, såsom: *Ugnar*, *Påttor* eller *Diglar*, m. m.

Hvad förbemålte ånnen åro, och huru de beredas til sitt behöriga bruk och åndamål, vil jag nu berätta efter samma ordning, som de blifvit upråknade.

Bårg-Cristaller åro oåkta ådla stentar, til skapnaden sexkantige, rene, genomkinlige, och utan fårg, påseendes såsom klart vatten. Dåraf skal göras det skånaste Cristallglas i Venedig och på de orter, hvaråst sådana stentar i någon ymnoget finnas; men hos oss, hvaråst et ringa förråd dåraf år at tillgå, så brukas de icke eller vid Glas-bruken til annat, ån til de finaste flusser eller Glas.

Kiselfsten eller *Quarts*, år ej annat, ån en mjålkig eller oklar Cristall, som gifver eld ifrån sig, når han slås emot Stål. Han finnes i bårg och rena gångar, i låsa jord-stentar, jåmvål i åar, båckar, samt vid ljo-och hafs-strander, hvaråst han af vattnets råta lqvalpande och gnidande emot andra stentar, gemenligen finnes rund til skapnaden. Denne, ehvarifrån han blifver håmtad, bår lónderflås til lagom stora stycken, hvilka inläggas uti en fårdeles dårtill murad Calciner-ugn, hvaråst de med jåmn eld några timar igenomglódgas, sedan med ugns-rakan utkaras,
och

och affläckas uti et under ugnsmynningen stående kar med kallt vatten, hvaraf stenen blifver mör och hvit: när han affvalnat, up- tages han, och förvares til den andra brän- ningen. Så snart denne har blifvit utkarad, inkastas strax ny sten i ugnen, at på lika sätt undergå den första bränningen ock affläcknin- gen i kallt vatten, såsom den förre; och så- ledes vidare, så länge någon sten är igen af den man årnat calcinera. Och när därmed är beståldt, inkastas i ugnen af den redan en gång calcinerade Kiffel-stenen, som åter ge- nomglödgas, och i vatten affläckes på sam- ma sätt, såsom första gången skedd, hvarmed hålles fort, til des åtsammans undergått li- ka calcination och affläckning i trenne år- lkildta gångor, då Kiffel-stenen är til fullo calcinerad, och kan, sedan han blifvit torr ifrån vattnet, båras til Stampen, hvaråst han sönderbokas til mjöl eller pulver, til anscen- de såsom det hvitaste Hvete-mjöl. Calcina- tion sker altå förnämligast, at Kiffeln må blif- va mör för bokningen. En ren fin sand gör annars samma gagn, som denne Kiffel, undan- tagande vid den finaste Cristallen. Detta sten-mjöl bör dock sedan sigtas igenom et fint flor-sigt, icke kallt, utan litet upvärdt uti en stor gryta eller kettel, då det bättre går igenom sigtet, och således är färdigt, at sammanblandas med Saltpeter, och inställas uti smält-ugnen til hel Cristall. Den äldste

Scribenten i detta ämne, ANTON NERI, säger väl uti sin bok om Glasmakare-konsten, at denna Kiffelstens blanning med Saltpeter skal åter calcineras til Fritta Cristalli, eller Bollito, som den ock af honom kallas; men sådant brukas icke nu förtiden vid något Glasbruk, så vida mig är kunnigt, utan i det stället, när blanningen är förrättad, låttes den strax in uti pättan i Glas-ugn, at sammanmåltas, dock icke alt på en gång, utan litet efterhand, så fort undanmåltningen fordrar.

Flinta, så väl den svarta och bruna, som den hvita, är af samma art och beskaffenhet, såsom Kiffelsten; och fördenkul procederas därmed på enahanda lätt och vis. Den svarta och bruna flintan förlorar aldeles sin färg under calcineringen, och blifver hel vit och mör; hon gifver ock därförä likaledes et skönt hvitt mjöl til sin Cristall.

Sand är ej annat, än små och fin Kiffelsten, och därförä ju hvitare och renare han kan fås, ju bättre och klarare Glas gifver han; men som altid något orent af jord-particlar plågar följa med sanden, så göra de bäst, som vaska honom förut, sedan torrka och sigta, hvarefter han blandas med fint stött Souda, eller Påaska, eller ock med Lutsalt. Denna blanning inkastas sedan uti calcinerugnen, at, under slitigt omrörande med rörhaken, väl calcineras, och tillika hindras, at icke få smälta tillsammans i klimpar, eller fästa sig vid ugnsrülen.

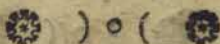
Sand

Sand af Kiselsten, som blifver öfrig efter det utsigtade sten-mjålet, är den bästa, och gifver merendels et vackert hvitt Glas, i stället, at Sjösand gifver grönt.

Härvid märkes, at ju bättre calcinationen sker; ju förr smälter Glas-blanningen uti pottan; och ju längre denna blanning, efter calcination, får ligga stilla, innan hon inställes i Smält-ugnen och pättan, ju finare och renare blifver Glaset, som där af förarbetas.

Blyhvitt, är et af åttika corroderat Bly. Af detta plågar något brukas uti Cristall-composition vid Glas-verken, emedan det tjénar, at uplösa Glas-stenen så mycket bättre; det gör äfven Glaset compact och smidigt til arbetande; men som det mycket plågar förfallkas med krita och andra hvita jordarter, så vore Silfver-glete eller Mönja långt fördelaktigare, än Blyhvitt; ty åttikan, som däruti är, tjénar icke härtil, däremot gör Glete och allahanda slags Bly-kalk bättre gagn, allenast Bly, hvarutaf det beredes, är fritt för koppar och andra främmande inblandningar.

Krita, är et Alkaliskt och kalkartigt jordslag, som består af lätta mjöliga delar, vid hvarandra fast hängande, och lämna af sig en hvit färg. Man vet, at kalk befordrar verkligen vitrification, och går in i Glaset; men för mycket där af, gör den olågenhet, som af Kongl. Academiens vårda Ledamot, Herr

Bärgs-Rådet von SWAB uti Handlingarna år 1758 år anfördt.

Hvad de upräknade *Salter* angår, som befordra Glas-åmnens smältning, och jämväl til någon del ingå uti tjelfva Glasets varelse, så nämnes först:

Borrax, som är et Alkaliskt Salt, hvilket ifrån Österländerna, lärdeles Egypten, öfverbringas rådt til Venedig och Holland, hvaråft det vidare raffineras. Detta Salt uplöser jord och stenar uti eld, och gör dem jämte sig til Glas. För den orsaken skul vore väl *Borrax* nyttig, at bruka vid Glas-smältningar; men som han faller altför dyr och kostsam, så blifver han icke eller vid Glas-bruken nyttjad, utan endast til de fluffer, som imitera åkta färgade och ofärgade stenar och slipas. Det ger Glaset en särdeles lyfter och klarhet.

Saltpeter, är et medel-salt, som utlutas af åtkilliga förruttnade saker utur Djur- och Växt-riket. Dess tkapnad är sexkantig, och alla sidor lika. Han är half durkfigtig, och hel hvit, då han är ren och väl luttrad; på tungan smakar han kall och stark. I eld brinner den af, eller detonerar med phlogiston, eller feta saker, samt lämnar efter sig et eldbeständigt salt, som är enahanda med Alkali fixum Vegetabile eller en luttrad Påttalka.

aska. I hett vatten löser han sig mer up, än i kallt.

Vid Glas-bruken nyttjas Saltpeter til smältningen af Kiselstens-mjålet, när man vil göra hel-Cristall Glas; dock måste han förut omluttras, oansedt han skulle synas förut vara tämmeligen ren. Och lker denna luttringen på det lätt, at Saltpetern smältes i kokhett vatten uti en järn kettil, fatt öfver makelig eld, och at smältningen desto bättre må gå för sig, så röres däruti med en trä-spade, samt slitigt afskummas det grumliga, som flyter ofvanpå vattnet: sedan allsammans är upsmäldt, så kokas vattnet bårt fakteligen til torrhet; men därunder fortfares med rörningen, på det Saltpetret icke får rådrum, at fåsta sig vid bräddarna och på botten, eller eljest klimpa sig ihop, utan allsammans röres väl sönder til et hvitt pulver. Detta sigtas sedan något varmt igenom florsigt til et fint mjöl, som sedan sammanblandas med sten-mjålet til Cristall-smältning.

Souda, är en svart aska i hårda klimpar, som, jämte phlogiston och jord, består af Alkali minerale eller Salis communis, och kōksfalt in substantia, hvarom Kongl. Academiens vittre Ledamot Herr Bärgs-Rådet BRANDT omständeligen sig yttrat uti Handlingarna. Denna Souda brännes uti Levanten, hållt i Alexandria och Tripoli, af et slags gräs, Kali geni-

geniculatum kalladt, som växer vid Hafs-
 stranden i salt-vatten. Den kallas Spanisk
 Souda eller Soda Hispanica, emedan hon sål-
 jes uti Hispanien, och sedan vidare därifrån
 föres omkring uti Europa. Det bästa häraf
 kallas Levantiikt pulver eller Rochetta, som
 i våra Glas-hyttor icke är stort bekant, eller
 brukas. Af bägge dessa slagen kan, efter
 ANTON NERI undervisning, beredas et skönt
 Alkaliskt salt, som är tjenligt för finaste Cri-
 stall; men som processen därmed är något
 besvärlig, samt i anteende til inköps priset
 på Soudan faller nog kostsam, så har dess bruk
 på det sättet icke kommit at vedertagas vid
 våra Glasbruk, utan hon nyttjas nu hos oss
 til grönt Glas på följande lätt: hon stötes
 först sådan, som hon uti Balerna inkommer
 ifrån Amsterdam, pulvret däraf sällas med fint
 såll, och sedan blandas med sigad Sjösand;
 denna blanning inkastas uti Calciner-ugn til
 lagom qvantitet, at undergå behörig calcine-
 ring uti 5 à 6 timar, dock måste den under
 samma tid ständigt omröras med rörhaken, at
 den icke får smälta ihop til klumpar; efter
 förrättad calcinering, utdrages hela blannin-
 gen ur ugnen uti et dår nedanföre stående
 kåril af järnplåtar hopslagit. När hon är sval,
 förvaras hon til behof och inställning i smält-
 ugn. Skulle hon ock icke behöfvas dårtil på
 lång tid, vore så mycket bättre, emedan den
 icke lider därigenom någon skada, utan för-
 bät-

bättras, ju längre hon får ligga. När sedan denna Glas-materia har blifvit i pottan instäld, och smältningen för sig gått, får man se et vatten flyta där ofvanuppå, som är det, hvad man kallar *Glas-galle*, och består af koks-faltet in substantia, som tagit någon jord til sig, och icke ingått i Glasets väfande, utan stannar såsom öfverflödigt ofvanuppå; men måste med en järnslef, som har långt skaft, slitigt afskumas, och ölas i formar eller järnmortlar at kallna, då det ser ljus-grått eller hvitt ut, och smakar såsom annat salt. Skulle Glas-materien genom skumningen icke väl kunna befrias ifrån denna Glas-galla, så bör hon antingen utskopas ur pottan, och aflåskas i kallt vatten, och sedan insåttas til ny smältning, eller ock bör hon stå så mycket längre i ständig eld, at det öfverflödiga saltet må afröka och försvinna; emedan Glaset, som däraf förarbetas, skulle eljest blifva ikört och bräckeligt, samt ipricka lönder, dels på kylugnen, dels ock kårt därefter.

Det är fördenskul i allmänhet at märka, det Glas-materierne blifva alt bättre och bättre, ju längre de få stå under smältningen i ugnen.

Luttrad Pättaska är et Vegetabiliskt Salt, eller Alkali fixum, som af allahanda plantor och trä, i synnerhet af löflög, til alla brända, beredes genom utlutning och
in-

inkokning til consistence, hvadan hon ock kallas *Lutsalt*. Rå Påttalka raffineras uti Calciner-ugn under slitigt omrörande, at hon icke får samman-smälta til Glas, eller klimpa sig; efter calcineringen blifver hon hvit och ljus-grön til färgen. Den luttrade påttalkan brukas til Suden-Cristall jämte Saltpeper, Souda och sten-mjöl; äfven til hvitt Glas, eller så kalladt *Frita*, jämte Souda och Kiselstens sand; dock måst til grönt Glas, jämte Souda och ljö-sand.

Vid Glas bruken plågar ock beredas et Salt af trä-alka, som där kallas *Lut-salt*. Dets beredning förrättas nästan på samma sätt, som allmänt sker med påttalkan, hvad utlutningen angår; men vid slutet på inkokningen är den ikillnad, at när all Luten blifvit nästan inkokad, och tjocknat, så röres något af rå väl sigdad alka däruti med en träspada, til dets all våtka är uttorrkad, och saltet sönderrördt til et rödbrunt pulver, då äfven elden ifråntages, och saltet lämnas i kirtelen, at afvalna. Sedan brukas detta til gemenare grönt Glas, i blanning med ljö-sand, som likaledes, innan det inställes, bör undergå behörig calcination.

Vidare kommer nu, efter den här ofvanföre utslatta ordningen, at berättas om de saker af Metall eller Mineralier, som tillfälligt-vis brukas vid Glas-smältningar, och äro följande:

Ma-

Magnesia, en egen och ännu ej nog ut-rönd Mineral, hvars egenkap är, at färga Glas rödt eller violett, kallas hos oss *Brunsten*, har en något strålig, men oordentelig gestalt, och en brun svart-fotig färg. Den finnes här i landet på åttkilliga ställen i ymnighet. Hon kallas en Glas-låpa, efter hon renar och afkiljer främmande ting ifrån den smältade Glas-materien. Hon betager Cristallen dess gröna färg; men om därpå skulle tilläggas förmycket, så gör hon Glalet purpurfärgadt, alt som hon uti större eller mindre qvantitet blifver tillsatt. Hon färgar ej svart utan ex parte Martis, som däruti är accidental, så framt icke tillsatsen därpå göres så stark, at Glalet blir opact.

Arsenicum är en half-metall, som i dess glasiga gestalt är hvit glänsande och half durk-sigtig. Den samlas, igenom konstens tilhjelp, uti järnskildta kurar eller hvalf vid Tenn-och Cobolt-verken under dessa malmers calcinerande, hvaraf en giftig hvit rök upgår, som i kuren eller hvalfvet låtter sig såsom et löst hvitt dam, hvilket sedan sopas tillsammans, och sublimeras til tjocka och til anseende glasiga hårda stycken. Af detta metalliska väsende nyttjas vid Glas-bruken hel litet uti Cristall-composition, emedan det gör Glalet hvitt, och tillika mjöligt, om förmycket tillättes; befördrar ock något vitrification;

men

men kan väl umbåras, och med tillfats af litet Smalts-blått årlåttas,

Nu har jag väl, så kårt det någonsin ike kunnat, haft den åran, at beskrifva de åmnen, som brukas vid Glas-småltningar; men at mig icke måtte härvid förebrås en glömska, i det jag icke tillika utlåtter proportionerne af samma åmnen, som til composition och blanning plåga brukas vid hvarje Glas-fort af finare och gröfre, så vil jag med få ord lämna följande til urlåkt: hvar och en har sig nogsam bekant, huru mycket det varierar vid et verk emot det andra, i anseende til ugnarnas och brånslets ikiljaktiga betkaffenhet, hvaraf en olika eld grad upkommer, hvilken, då den är starkare, fordrar mindre tillfats af flufsiga saker, såsom salt, bly, m.m. och tvårtom. Jag har därföre med flit håldre velat i tyfthet gå alt sådant förbi, ån upgifva något, såsom hel vilst och såkert, som dock vid eftergörningen uti olika ugn och eld ikulle finnas anorledes.

Andteligen återstår ånnu, at med få ord tala om de saker, som Glas-makare, såsom *verktyg*, nödvåndigt betjena sig af vid Glas-småltningar; hvaraf först komma at i akttagas de *Ugnar*, som härvid brukas.

I det föregående har jag på några ställen redan nämnt om 2:ne slags *Calciner-ugnar*,
hvaraf

hvaraf den ene förnämligast är inrättad, at bränna ochca leinera Kisel-sten uti, som brukas til Cristall-glas, hvarföre han ock gemenligen kallas *Sten-ugn*; men så varda ock andra saker däruti brända, såsom hvit-jord til smält-påttor eller stora Diglar, Tegel, med mera.

Den andra *Calciner-ugnen* brukas endast til Glas-materiens calcinerande, som af Souda, Påtalka eller Lutfalt och sand är sammansatt.

Båge förbemålte ugnar äro af vanligt Tegel och murbruk updragne, och med låga hvalf förledde, samt inrättade på det sättet, at eldstaden til vedens inläggande är på den ena sidan eller ock vid gafveln anlagd, hvarifrån lågan af veden får ständigt spela på materien, som skall calcineras.

En annan ugn är ännu nödig, som består af mindre rymd och storlek, dock något högre hvalf, samt bygd på det sätt, at eldstaden är 2 alnar vid pass under ugn-åriken, hvarifrån hettan och lågan makeligen uppstiger på sidan til ugnen, och därför kan bättre graderas efter nödtorftigt behof. Denne ugn kallas *Pått-ugn*, eftersom alla Smält-påttor eller Diglar, Paliner, Casteller, Tegel och Svinhufvuden, med mera, däruti plåga upeldas och brännas; han är ock upmurad af vanlig Tegelsten.

Nu vil jag skrida til den största ugn vid et Glas-bruk, som är den så kallade *Smält-ugn*, hvaruti de upeldade Påttor infättas til Glas-smältningen. Han göres til större och mindre vidd, alt efter som man vil hafva flera eller färre, större eller mindre påttor, til at däruti rymas. Efter det Venerianiska maneret brukas merendels et slags eldfast sandsten til denna ugnns byggnad. En sådan ugn är af alla slag den kostsamaste, emedan hvar och en sten bör exact inpassas, och fint huggas i fogningarna och til hvalfs af årfarna Stenhuggare; däremot är han ock en lång tid varaktig; ty om han rätt och väl uplåttes, samt med behöriga järnband och pelarestöd förses, så kan han i 4 år och längre, uthårda den ständiga och starka eldens kraft. Men de ugnar äro icke af så stor kostnad, som upmuras af Tegel, slagit af Cöiniskt ler, hvilket hos oss kallas hvit-jord eller pip-ler, och är ibland alt annat slags ler det, som bäst uthårdar i stark eld, hvarföre ock det öfveralt vid alla Tyiska och Böhmiska Glashyttor nyttjas til ugnns byggnader. Fastän nu dessa slags ler-ugnar i tiden icke äro så beständige, såsom Saudstens ugnar, så hafva de dock den förmon med sig, at om de blifva på något ställe bosällige, så kunna de dock utan skada afsläckas, svalas, och på kårt tid förbättras, samt åter med lika förmon upeldas och vidare lång tid brukas. När han ock ändteli-

gen

gen blifvit aldeles utbränd, och icke mera står at lagas, utan måste å nyo ombyggas, så är hvarje hvitjords sten nyttig och brukelig til nytt Tegels flående, såsom ock til Påttor, Paliner, Casteller, Half-månar, låck, och mera dylikt, emedan större delen bränd hvitjord alltid bör blandas med mindre del obränd, til alla förbemålta verktyg. En sådan förmon har man icke af Sandstens-ugnar, emedan de, så snart elden blifvit dem ifrån tagen, och stearne kallnat, äro til ingen ting vidare dugelige, än til fyllning på vägar, såsom annan grus-jord; ty vid minsta vidrörande falla de sönder til grus.

Den sista ugn, som brukas vid Glas-hyttor, är den, som kallas *Kyl-ugn*, hvaruti de förarbetade och färdigt gjorda Glasen straxt, medan de äro röda och heta, inställas, at småningom afvalna; hvilket, om det icke sker, förorsakar Glasens sprickande och söndergående, de måge vara fina eller grofva, hållt de tjockare. Slike *Kyl-ugnar* plågas byggas af vanligt Tegel, så väl jämte Smält-ugnen, och då hafva de utaf honom sin behöriga hetta, såsom ock särskildt icke långt ifrån, då de ikola hafva sin egen särskilda elduing til den grad, som behöfves.

Således har jag nu, Mine Herrar! omöjligaste kärthet och enfaldighet, utan minsta ordaprång, talt om det förnämsta, som

vid Glasbruken nödvändigt måste i akttagas, hvarmed jag dock fruktar, mig altför länge hafva misbrukat Eder ynnest och tålmod; och därför vil jag nu, med Eder benägna tillåtelse, vara så mycket kårtare uti det sista, som, efter min lofven, ikal blifva en berättelse om det här i Stockholm varande Glasbruk.

Detta Glasbruk är beläget på en liten holme vid Kungsholms nya bro-ända, gent emot framledne Hans Excellence, Kongl. Rådets Högvalborne Baron GRIPENHIELMS hus, eller det nu varande Lazarett.

I början af år 1676, har detta Glasbruk först blifvit inrättadt vid Ijön, Väster om St. Claræ Kyrka, af 12 förnåma Herrar Interessenter, som den 24 Januarii samma år undfingo därpå Kongl. Maj:ts Nådiga Privilegium exclusivum.

Uphofsmannen til inrättningen har varit en Italienare, som hit anlände ifrån Dantzic år 1675, kallade sig GIACOMO GUAGNINI, men hette rätteligen GIACOMO BERNHARDNI SCAPITTA. Han hade gifvit sig ut för en Marquis af extraction, som för något Schisma i den Romersk Catholiska Religionen blifvit förvist utur Italien på några år; men efter des bårtrymmande härifrån, har befunnits, at han til profession varit en Tiggare-munk, hvarom mera här nedanföre ikal nämnas.

Denne förmente Marquis har straxt vid ankomsten gifvit sig an hos Hans Excellence Riks-Rådet och Öfver-Ståthållaren, Högvalborne Baron CLAES RÅLAMB, at vara en stor Chymicus, och åga en fullkomlig kunskap uti Glasmakeriet, samt veta det secretafte däruti. Han hade med mycken våltalighet utlagt, huru som inrättningen af et Glasbruk til fina Glas af Cristall, samt Fönster-och Spegelglas, skulle vara hår ganika fördelaktigt, i synnerhet, som han föregifvit, at alla materialier dårtill voro inom Riket för godt köp til finnande, och at han emot några sig betingade förmoner, ville upriktigt låra Sveniskt folk denna nyttiga konst.

Hårtill har denne förslagsmakare icke haft svårt före, at vinna samtycke, hållst då förtiden icke var mera, än et enda Glasbruk i Riket, som inemot 20 år förut väl hade blifvit hår i Staden inrättadt af en Stadens Invånare, vid namn MELCHIOR JUNG; men det hade dock icke hunnit komma til någon beständighet, eller kunnat lämna goda och tillräckeliga Glas af gemena sorter, än mindre något enda af finare slag och Cristaller.

At ock verkligen visa sin färdighet uti Glasmakare-konsten, lät GUAGNINI, med Herr Öfver-Ståthållarens befordran, upbygga en liten prof-ugn til Cristall smältning, hvarvid han betjente sig af en i desz följe inkommen

Brabandare, JEAN WILHELM REINIER, som varit en god Glasmakare, och af en Saxisk Apothekare-Gesäll vid namn JOH. FRISE, som præparerade materialierne, och gjorde Compositionerne, uppå hvilket allt den store Chemisten GUAGNINI Ijelf förstod alsintet.

Denna prof-smältning, och de däråf gjorda Glas, lyckades så väl och til Hans Excellences Riks-Rådets och Ofver-Stårhållarens stora nöje, at Han förmådde åtskilliga af de högsta och andra förnåma Herrar, til en Societets ingående af 12 hela Lotter, hvilken ock strax gjorde tilräckeligt sammankått i penningar til et stort och fullkomligt Glasbruks inrättande. Contract blef åfven slutit med GUAGNINI, först om Bruks-inrättningen, emot de vilkor, at han, som därvid hade befvåret, skulle åga $\frac{1}{2}$ del uti Verket och dess afkomst, men vara befriad ifrån allt tillkott, samt få disponera de sammanskutna penningarna til Verkets uprättande och drifvande, hvarom han, låsom Ofver-Directeur, skulle, jämte 2:ne Condirecteurer af Societeten, bestyra; dock borde han allena för penningarna vara ansvarig, och därpå til Societeten aflämna riktig räkning. Den betingade discretionen af 2000 Riks:daler, för det han skulle låra vissa personer af Societeten alla Glas-konstens Secreta och hemligheter, blef åfven straxt til GUAGNINI utbetalt.

Til Verkets mera befordran lemnades af denna Stadfens Magistrat, uppå Herr Öfver-Ståthållarens anmodan, en gård uppå Norrmalm vid St. Clara, såsom en Glasbrukets egendom, hvarjämte Societeten til samma ändamål inköpte en annan därhos liggande tomt til Verkets större utrymme. Ugnar med alla desz tilhörigheter blefvo här updragne; flere arbetare tillkaffades, så ifrån MELCHIOR JUNGS Glasbruk, som ifrån Angland af där varande Italienska Glas arbetare. Igenom dessa fortsattes väl arbetet til någon del, i synnerhet hvad driks-glas angick; men med Fönster-och Spegel-glas uträttades ingen ting, som kunde ivara emot GUAGNINIS stora förslag och löften.

Af hans utfästelse och förslåkran, at endast göra Glas af inhemlka materier, vistes inart at han var en bedragare, när han året därefter förkastade, hvad han förut hade berömdt och antagit för godt, samt i det stället inrådt Societeten, at införskrifva kostsamma utländska materialier. Han hade icke hållit sin lofven, at låra någon Svensk de hemliga Glas-compositioner, ehuru han därför rundeligen blifvit betalt. Icke eller hade han på 2:ne år ingifvit til Societeten någon räkning på de penningar, som han til Verkets behof upburit, utan han hade helt allena varit Directeur, och gjort hvad ho-

nom behagat, och användt det måsta af samma medel til egen vällefnad. Alt sådant gaf några af Interessenterne uplysta ögon, at se honom bättre på fingrarna, då de snart funno hans och de öfriga utlåningars stora bedrägeri och trolöshet.

I fynnerhet hade Handelsmannen **BALTZAR GRILL**, som nyligen blifvit antagen både til Interessent och Condirecteur, en stor upmärksamhet på denna främlingens upförande och anställda disposition med Societetens medel, för hvilka han fordrades til räkning görande, samt at gifva ifrån sig et riktigt Inventarium på alla Glasbrukets tilhörigheter, och sedan icke mera enskildt och allena disponera något, som anginge Bruket. Detta dref ock Directeuren **GRILL** väl igenom, hvaraf Interessenterne noglamt blefvo uplyste om Italienarens svek, skadeliga anläggningar, och Verkets slåta tilstånd, hvaruti han det inom 2:ne år hade författ,

GUAGNINI miste alltså Direction, och blef pålagd, at straxt göra räkning för sin förvaltning; dock tilböds honom, at emot caution få arrendera Verket för en viss summa penningar; men som han ingen caution kunde sig förkaffa, så blef ock Arrendet för honom til intet.

Når han således var ikild ifrån styrslen vid Glasbruket, och alt hopp tillika var för honom ute, at vidare kunna bedraga Societeten, så speculerade han på en intrigue, at vål komma utur landet. Det lyckades honom ock på det lått, at han föregaf sig, för egen angelägenhet skul, hafva nödigt, at resa til Riksdagen, som år 1678 hölts uti Halmstad. När han ock dit kom, utverkade han sig, pro forma, Privilegium på en Salt-mina, af hvilken han icke allenast hade upvißt vackra prof stycken, dem han förmodeligen tagit med sig ifrån Dantzig, utan han hade ock förut gifvit så starka impressioner, at mången icke annat ville smaka, ån Sten-salt. Men hvaråst denna Salt-åder var belågen, antingen på jorden, eller i Månan, ville han icke yppa, förrån han skul le belägga den samma med arbete, hvilket likvål ånnu icke skedt. Således har detta hans föregifvande allenast varit et påfund, at därunder dölja sin rätta affigt, som var, at utan misstanka komma obehindrad genom landet, och vid första tilfalle rymma bårt utur Riket, hvilket ock den 29 Augusti samma år verkställdes med skepp ifrån Götheborg til Angland.

Så snart GUAGNINIS afvikande hade här i Staden blifvit kunnigt, fans ibland hans efterlemnade saker et förseglat Paquet, som, når det öppnades, utviste af et dåruti liggande

Original Patent, at hans råtta namn var, som sagt år, GIACOMO BERNHARDINI SCAPITTA, och han til profession en Tiggare-munk, född uti Catal vid Montferrat uti Italien. Detta Patent förvaras ännu vid Kungsholms Glasbruk, och finnes vara utgifvit af Biskopen HIERONYMUS FRANCUS MIROLIUS den 7 Junii 1670, hvaruti denne Munk fått tillstånd, at måssa för penningar, och tigga sitt uppehälle, hvar han kunde; hvilket betleri han ock, efter många handskrefna vittnesbörd, idkat hela vägen ifrån Italien intil Amsterdam, år 1671 in Novembri, hvaråst han stadsnade någon tid, och hölt sig måst vid en Glashytta hos en Italienk Glasmakare NICOLAO STUA, hvaråst han låste måssan, och desß imellan arbetade vid Glasbruket med stötande, siktande, och vedens torrkannde, hvilket ock var alt det han hade kunskap om uti Glasmakare-konsten.

När han nu, igenom tiggeri och allmofor, hade hunnit skaffa sig vackra klåder, lades Munke-drågten bårt; gemen arbetskarls fysla var honom nu icke längre anständig, och annat handtverk hade han icke lärdt; han grep därföre til det extremum, at speculera på be-
drågeri, och i anledning af desß sista arbete och vistande vid Glashyttan, ville nu försöka, at resa omkring, och inrätta Glasbruk, samt så medelst tilpracticera sig stora recompenser. Han kände nog sin egen okunnighet

i konsten; men at förslaget, som syntes honom fördelaktigt, ikulle lå mycket bättre lyckas, gjorde han complott med Hyttmästaren STUA, som gaf honom sin Lårling REINIER til medhjelpare, hvilken ock hade kunskap om processen och composition til Cristall-glas, det denne oförfarne Glasmakare GUAGNINI hölt före vara något nytt, och en stor hemlighet i denna konst.

Han begaf sig altå med sin Kamerat REINIER först til Osbabrug, hvaråst Apotekare-Gefällen JOHAN FRISE låtit öfvertala sig, at göra sällskap, och understödja reisan med penningar. Bandet var nu fullkomligt; Tres faciunt collegium. Kameratskapet begaf sig altå til Hannoveriska Hofvet, och tilböd sin tjänst; men ehuru GUAGNINI med mycken våltalighet och öfvertygelse pratade, så vål om Glasbruks nytta och förmon, som om sin konst och årfarenhet uti Glasmakeriet, så kunde han dock, för Hofvets stora försigtighets skul, där ingen ting uträtta.

Därpå reste han vidare til Hamburg, hvaråst han bragre saken så långt, at han bekom penningar til et Cristall-och Glasbruks inrättande i Altona, dit han kallade sin förra vålgårningsman Hyttmästaren NICOLA STUA ifrån Amsterdam och flera Italienare, hvilka bekommo stora löningar. Här gafs honom

tilfälle

tilfælde, at låra anlæggningen af et Glasbruk; men som Cristallen på detta ställe icke varit beständig, har det ock efter $1\frac{1}{2}$ år blifvit slut på denna inrättning, och GUAGNINI med sitt följe fått plötsligt afked.

Ifrån Hamburg reste de tre Kameraterne öfver til Dantzic, at där utbjuda sin konst, som ock med benågenhet antogs. Magistraten beviljade GUAGNINI alt, hvad han til inrättningen behöfde, förutan penningar, dem ville Magistraten sjelf utdela efter nödvändigheten. Var altå GUAGNINIS konstiga kram på denna kloka Handels-orten incourant; ty hans affigt hade endast gått därpå ut, huru han skulle få en hop penningar om händer, at disponera efter eget behag.

Lyckan blåste så honom och des Kamerater hit til Riket och denna Stad, hvaråft han hade sökt, at blifva bättre befästad, än förut på något ställe kunnat ike; hvilket ock honom så väl aflupit, som jag redan har berättat.

Til slut om denna GUAGNINI vil jag allenast lägga detta til, at sedan han, som sedes, hade afvikit här utur Riket, så rymde ock de öfrige hans Adhærenter, och då först befants af räkenskaperna, at GUAGNINI allena hade bedragit Glasbruks Societeten på inemot 5000 Riksd. många och stora föråringar dock oberåknade. Han har sedermera stannat uti Hesen-

sen-Cassel, hvaråst han för bedrägeri blifvit fånglad, och undergått behörigt straff,

Mine Herrar! förlåten mig, at denna berättelsen om en bedragare har blifvit vidlyftigare, än jag tänkt; ty jag har icke kunnat undgå, at anföra det förnämsta däraf, på det denne Italienike förslagsmakare måtte i des rått kläder blifva känd, och dylika storikrytare icke lå lätteligen vinna Credit, och andre redelige däremot blifva hatade och förföljde.

Jag sade här något förut, at GUAGNINI icke kunde, efter Societerens anbud, emottaga Glasbruket under Arrende, i brist af Caution. Ty öfvertaltes Vice-Præsidenten Herr ARVID IVARSSON, Commissarien Herr JOH. GERDES, och Directeuren Herr BALTZAR GRILL, at emottaga Verket under Arrende, at det igenom deras omsorg måtte blifva rätteligen drifvit, och uprättadt ifrån undergång. Arrende-Contract blef slutit den 14 Jan. 1678, på 4 år med vissa vilkor. Verket fattes straxt på en annan fot, at det kunde något kasta af sig, som på 2:ne år förut icke ikedt, utan i stället blifvit fördjupat i stor skuld och andra olägenheter; men som skadan varit stor, lå har uprättelsen icke kunnat aflöpa utan Herrar Arrendatorernes dryga omkostnad. Härvid har största och närmaste omsorgen legat på Directeuren Herr

BALT-

BALTZAR GRILL, som icke eller har spart någon möda, utan på det högsta vinlagt sig om, at inhämta den nogaste och innersta kunskapen om althvad til et väl inrättadt Glasbruk hörer. Han har således varit den förnämste, ja den endaste, som upbragt detta Verk ifrån dess undergång, och med berömlig flit drifvit det til så stor högd uti tilverkning af sköna och begärliga Glas til alla handa forter. Som någonsin kunnat lke. i synnerhet har Cristallen varit så skön, som vid något utländiskt Glasbruk den tiden, om icke bättre. hvaraf ock de vid detta Bruk arbetade Glas hafva hållits i stort värde, och öfveralt varit begärliga.

Så snart Arrende-åren hade lupit til ända, och Herrar Participanterne skulle återtaga Bruket, som blifvit satt uti et godt stånd, så har Directeuren GRILL velat resa ut til Holland, dit han blifvit kallad, at inrätta et Seiger-verk, emot 8000 Riks:d. utlofvad recompance; men, uppå Societetens af detta Glasbruk trånga anmodan, har han måst afstå sådana fördelaktiga vilkor, emot förlåkan om hederlig belöning, där han ville framgent med lika flit förestå Direction. Men ehuru omistelig han varit vid detta Verk, och dårom med all tro-och upriktighet bestyrt, så har han dock icke århållit någon recompance; och därför icke det hafva ånkrat honom, at
han

han afslagit den fördelaktiga förtjensten i Amsterdam, och ofta sagt, at arbete har honom nog träffat här i Riket; men i stället för den förfåkrade belöningen, har han måst practicera Patience per force.

Denne GRILL har varit, såsom man plågar säga, klipt och ikuren til at förestå et Glasbruk, hvarjämte han ock varit upriktig, trogen och tjenstaktig, icke egennyttig eller sniken, utan håldre af egna medel upmuntradt arbetarena, och varit emot dem hjälpsam och frikostig. Brukets Cassa har han däremot lökt bespara til dels förkofran och fina Med-Interessenters förmon; det var därför icke underligt, at de ej ville släppa honom ifrån Verket och dess styrelse, hvarmed han ock, jämte biträde af flere Herrar Med-Directeurer, har vål och berömligen uthårdat intil sin död år 1697, då han i samfällta 20 år varit Directeur och beskyddare af detta Verk; under hvilken tid han har för Bruket haft ganska många besvärligheter at nappas med, icke allenast af upkomna Processer emot åtkilliga utom Verket, som tilfogat det hvarjehanda ledsamheter och bekymmer, utan ock inom, så vål af några afunds-sjuka och ilviljande Interessenter, som af en del oroliga och upstudsiga arbetare; hvilket alt likväl denne drifvande Man, fastän under många förtreteligheter, besvär och kostnad,

med

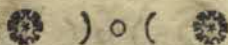
med all flit och forgfällighet, har til Brukets nytta och förmon tappert och oförkräkt genomträngt, samt bragt til godt slut och ändskap.

Ibland alt detta har det besvär och möda icke varit at räkna för det minsta, som denna GRILL uppå kommit år 1686, då Glasbruket, uppå Magistratens anlökning, af föregifven fara för elsvåda, måste efter Kongl. Resolution flyttas ifrån St. Clara til någon affides ort, och det ändteligen, efter Kongl. Maj:ts tilstånd, och Kongl. Reductions Commissions utslag, emot 6000 dal. Kopp:mts inlösen för en uvel åbyggnad och Tomt til innehafvaren, kom at inrättas på den lilla Holmen vid Nya Kungs-holms bro-åndan, där det nu står, hvilken flyttning icke utan mycken möda, dryg kostnad och Brukets kända ikada och afstaknad kunnat aflöpa, Kongl. Maj:t har dock, sedan den 8 October 1688, til mera säkerhet i framtiden, meddelt Interessenterne Dels egit Nådiga Köpe-bref och Stadfästelse på denna plats til evärdelig besittning och nyttjande för Glasbrukets ständiga drift och underhållande.

På denna lilla Holmen, som då förtiden har bestått af ojämna stenklippor med vattengölar imellan, har altå efter mycken påkörd fyllning, Glasbruket, genom Directeuren GRILLS ogemena forgfällighet och goda anstalter, blifvit upbygdt och inrättadt. Han har

ock sedan drifvit tilverkningen däruti så väl och fördelaktigt, at Bruket, vid hans dödeliga frånfälle, hade hunnit til at afbördas sig all den gäld och skuld, hvaruti det ifrån början varit nog fördjupat.

Under alla sådana besvärligheter, som detta Bruk har måst slåpas med, hafva dock Interessenterne århållit en stor glädje och upmuntran, då de blefvo bevårdigade af Högstsal. Kongl. Maj:ts, Konung CARL XI:tes Høga Interessentkaputi Glasbruket, när Han, år 1692, i Nåder behagade antaga framledne Riks-Rådets och Skattmästarens Grefve STEN BIELKES lott och andel i Verket, hvilken ock Hans Kongl. Maj:t icke allenast såfom en Hög och öm Med Interessent har vårdat, utan ock såfom en mågrig befordrare på allt sått gynnat hela Verket. Samma Kongl. ynnest och Nådiga benågenhet har ock Högstsal Kongl. Maj:t, Konung CARL XII:te låtit påskina intil år 1704 den 3 Martii, då denne andel, efter Kongl. befallning, på öppen Auction til den måst bjudande blifvit förtåld. Man kan väl tänka, hvad ogemen glädje Bruks Interessenterne skulle hafva förspordt under dessa 12 åren, hvarje gång deras Kongl. Majestäter behagat med deras Høga närvarelse hedra Bruket, och tillika med mycken Nåd och Ynnest uptaga de anstalter, som af Direction til Verkets behöriga drift varit gjorda.

Når Directeuren Herr BALTZAR GRILL ändteligen hade, genom den timmeliga döden, ikildt sig ifrån altsammans, och detta Bruk såmedelst saknat den, som måst vårdat dess upkomst och underhållande, voro Interessenterne mycket bekymrade om, huru Bruket skulle få någon god Directeur i stället. De förestålde sig väl, at nåppeligen någon kunde finnas af den framledne GRILLS capacitet, och som tillika vore så fri och ledig, at han dageligen hade tid, at viftas någon stund vid Bruket. Nödvändigheten fördrade dock, at en af Interessenterne borde besätta det lediga stället, hvilken jämte de öfrige Herrar Directeurer, General-Gouverneuren, Herr JOH. OLIVECRANS, Hans Excellence Kongl. Rådet Gref CARL GYLLENSTIERNNA, Hans Excellence Kongl. Rådet och Öfver-Ståthållaren Grefve KNUT POSSE, och Commissarien Herr AND. EHRENFELDT, skulle åtaga sig den måsta och närmaste omsorgen; genom enhälligt val har den lediga syflan blifvit updragen och anförtrodd då varande Affesforen, sedermera Vice-Præsidenten Högvalborne Baron Herr JOHAN THEGNER, hvilken den samma uti 37 år, intil 1734, förestått med ej mindre flit och vaktamhet, än tro- och upriktighet. Han har bestyrt om Verket til Interessenternes nöje, utan minsta belöning och årkänsla, under mycket oroliga och svåra tider, då Riket varit plågadt af utvårtes blo-

blodigt krig, och invärtes hunger och smittolamma sjukdomar, hvaraf Bruks-folket til största delen hade dödt bårt, och utländike materialier med mycken möda och kostnad knapt hafva stått at finnas. Besväret hade varit honom lå mycket tyngre och odrågeligare, som han allena måste dragas därmed, sedan deså Med-Directeurer, dels igenom dödsfall, dels ock af andra hinder icke kunnat göra honom behörigt bistånd. Under sådan börda hade han ock kunnat uptröttna, om icke Interessenterne snart hade uti de fränfallnas ställen understödt honom med trogna och påliteliga Med-hjelpare, hvilka sedan bisprungo honom med goda råd och handräckningar. Därtill utnämndes år 1729 följande Herrar: Herr Öfversten af Kongl. Maj:ts Lif-Garde til fot, sedermera Riks-Råd, Högvalborne Grefve ARVID POSSE: Assessoren, sedan Riks-Rådet, Högvalborne Grefve CARL EHRENPREUS, och Öfver-Directeuren Herr EVALD RIBE. Äfven hafva ock, utom förbemålte Herrar Directeurer, flere af Interessenterne den tiden gjordt Directionen som oftast biträde vid rådplågingarna öfver Bruckets angelägenheter, såsom: Ammiralen och Landshöfdingen Högvalborne Herr THEODOR ANKARKRONA, Hans Excellence Riks-Rådet Högvalborne Baron ERIC WRANGEL, och Assessoren, sedermera Kammar-Rådet Valborne Herr JACOB VON ERTMAN.

Sedan Herr Vice-Presidenten THEGNER år 1734 icke längre kunde uthårda med de trånga göromål, som dageligen vid Bruket förefalla, har den sistnämde Herr Kammar-Rådet von ERTMAN kommit at tiltråda den speciele Directeurs syftan, med de nyss upräknade Herrar Directeurs och Interessenters bistånd, intil år 1747 den 7 Febr. utan betalning för besväret; men sedan ifrån den tiden har han, för vissa orsaker ikull, åtnjutit en viss belöning eller proCent årligen, efter Herrar Interessenternes beslut. Hans göromål däremot skulle vara, at som oftast infinna sig vid Bruket, se Råkenkaperna igenom, til undvikande af all oriktighet; bestyra om alla förefallande angelägenheter; samt sorgfälligt handhafva Verkets drift och uprätthållande; dock icke utan samråd med den öfriga Directionen, och i större mål med samtelige Herrar Interessenterne. Men såsom bäst kunnig om Verkets hushållning, har han under denna tiden åtagit sig, at merendels allena bestyra om altsammans, som ock ikedt med största sparsamhet. Åtskilliga inrättningar til Verkets drift och förmon har han under sin förvaltnings-tid gjordt, såsom det, at han satt Råkenkaperna på redigare fot, än de tilförene varit, och at utdelningar af Verkets afkomster kunnat ökas. Dock har det förnämsta, hvad Hushållningen och de updragna stenbyggnader, beträffar, som här ikedt,

skedt, blifvit genom Herr Ammiralen och Landshöfdingen ANKARKRONAS ogemena drift och anstalter, til behörig verkställighet befordrat.

Så snart Herr Kammar-Rådet von ERTMAN, trött af ålder och sjukdom, hade afsagt sig den speciele omsorgen vid Verket d. 26 November 1757, gjorde Herrar Directeurerne Hans Excellence Riks-Rådet, Academiæ Cancellern, Riddaren och Commendeuren, Högvalborne Grefve Herr CARL EHRENPREUS, Hans Excellence Riks-Rådet, Riddaren och Commendeuren Högvalborne Baron Herr CARL LAGERBERG, och Commerce-Rådet Herr CLAES GRILL en föreställning til samtelige Herrar Interessenterne om angelågenheten af en Directeurs väljande i Herr Kammar-Rådet von ERTMANS ställe, som kommer at åtaga sig den speciele omsorgen, i synnerhet nu, emedan åtkilligt finnes brist, som likväl til Bruks-driften nödvändigt fordras och bör införkaffas, jämte det, at sjelfva Bruket och vänings-rummen, i anseende til des bosällighet och öfveralt förfallna byggnader, icke längre kunna tåla at lappas, utan måste ofördröjeligen til nyo ombyggas, och sättas i behörigt stånd och säkerhet. Vallet utföll på den yngste af Interessenterne, Kongl. Cancellie-Bokhållaren Herr PETER FALKENSON, hvilken med Bruks-Patronens och Directeurens Herr JOHAN ABRAHAM

GRILLS samråd och biträdande inseende, samt Högberåttade Herrar Excellencers, såsom Öfver-Directeurs goda bifall och approbation, ikulle närmast vårda alla Brukets angelägenheter, emot viss anslagen årlig lön.

Hvad således blifvit öfverenskommit och beslutit, har sedermera med största slit och sorgfällighet skyndsamligen vunnit sin fullbordan: de gamla och förfallna trä-hus hafva blifvit förbytte til nyttiga och väl indelte Sten-hus, så til våningsrum för Bruks-folket, som beqvåmliga verk-städer: tilräckelige materialier til Bruks-driftens underhållande hafva icke truttit, utan behörigt förråd däråf i tid blifvit anskaffadt, och tilverknin-gen ansefligen ökad igenom flera arbetares antagande, så at detta Glasbruk nu förtiden synes hafva årnått sin största högd.

Härjämte kan jag icke förbigå, at nämna om den affaknad, som allmänheten och i synnerhet detta Bruk icke länge sedan har måst spörja, genom Hans Excellences Riks-Rådets Herr Grefve EHRENPREUS dödeliga afgång den 21 Febr. 1760. Hvilken Höga Herre, uti 31 år, med mycket beröm varit Glasbrukets förnämsta stolpe och mågtige beskyddare. Hans vårda rum och ställe ibland Herrar Directeurerne har sedan den 6 December samma år, efter Herrar Interessernes enhålliga kallelse, blifvit intagit af

Bårgs-

Bårgs-Rådet och Öfver-Directeuren vid Controll-verket Vålborne Herr ANTON VON SVAB, hvilken igenom grundfasta vetenskaper gjort sig hos det allmänna mycket berömd, och af denna Kongl. Academie högeligen ällkad; hvarföre ock detta Glasbruk gör sig såkert hopp om stor nytta af Hans goda råd och anstalter.

Jag har sagt här ofvanföre, at denne Glasbruks-Societet inrättades i början af 12 Låtter, därvid har det ock förblifvit intil år 1698 den 17 Febr. då en Lått däraf indragits för gemensam räkning, ifrån hvilken tid de öfrige 11 Låtter hafva blifvit halfverade, och indelte til 22, som sedan fått namn af hela andelar. Desse innehafvas nu förtiden af följande Herrar Interessenter:

Hans Excellence Riks-Rådet Hög-
vålborne Baron Herr E. WRANGEL 1 Lått

Hans Excellence Riks-Rådet Hög-
vålborne Baron Herr C. LAGERBERG 1

Hans Excellences Riks-Rådets
Högvålborne Gref EHRENPREUS
Sterbhus - - - - 1

Præsidentens Högvålborne Grefve
VON FERSENS Sterbhus - - - 2

Ammiralens och Landshöfdingens
Högvålborne TH. ANKARKRONAS
Sterbhus - - - - 4

Am-

Ammiralitets Kammar-Rådet Vål-	
borne Herr ADAM JOH. RAAB	$\frac{1}{5}$
Justitiarien Herr OLOF BREM-	
MING - - - -	$\frac{4}{5}$
	<u>1</u>
Capitaine KUYLENSTIERNAS	
Sterbhus - - - -	$\frac{1}{3}$
Majoren ALEXAND, MORATHS	
Sterbhus - - - -	$\frac{1}{3}$
	$-\frac{2}{3}$
Slotts Förvaltaren Herr PETER	
SPETS - - - -	4
Commerce-Rådet och Dire-	
cturen Herr CLAES GRILL -	3
Bruks-Batron och Directeuren	
Herr JOHAN ABR. GRILL - -	$2\frac{7}{12}$
Bärgs-Rådet Vålborne Herr	
ANTON VON SVAB - -	$\frac{1}{2}$
Capitaine Herr CARL KNUT-	
BERG - - - -	$\frac{1}{4}$
Kammereraren och Direct.	
Herr Pet. FALCKENSON -	1

Summa 22 låtter.

Betjåningen vid detta Bruk består af 1 Bokhållare, 1 Controleur, och 1 Magazins-Förvaltare, som hafva sina särskildta göromål, efter meddelta Instructioner.

Arbetare uti Glas-hyttan äro: 10 Glas-makare, dels Måstare, dels Geläller, 13 För-blåfåre och Lårlingar, samt 2 Stockare.

Desse

Deſſe arbeta med hvarjehanda Glas ſorters blåſande natt och dag på det ſått, at dygnet delas i 4 delar eller ſex timar, då hälften af dem arbetar i 6 timar, och den andra hälften hvilar, ſom ſedan utbyter den förra. På hvarje arbets tima äro de förbundne, at förfärdiga eller lägga et viſt antal i Glas, efter ſorternas beſkaffenhet; hvaremot de åtnjuta vecko-löner och viſſa accidentier, ſamt arbetsfrihet alla Helgedagar.

Materialiernes beredande och inſtällande uti ſmältugnen föråttas af 1 Materialiſt med 2 drångar eller Lårlingar, utom Bokare och Stötare, ſom efter nödtorftigt behof antagas.

Hit hõra ock 3 Glas-ſlipare och 1 Ritare, ſamt 1 Smed för verktygens vid magthållande.

Äfven aflõnas 1 Medicus för Bruksfolkets betjåning, när de ljugna; ſamt en af Fõrfamlingens Pråſter för Lårlingarnas underviſning i Kriſtendomen, råknande och ſkrifvande.

Fyra ordinarie Glas-bodhållare hafva ſin nåring genom förſålgning af de här tilverkade Glas, utom flera andra ſmårre Glas-fõrfåljare, ſom reſa omkring på landet, ſå at når man råknar alla tiſſammans, med huſtrur och barn, beſtiger ſig antalet långt õfver 100:de personer, ſom af detta Glasbruk hafva ſin fõda och uppehålle.

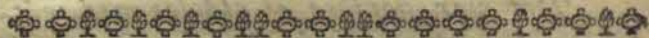
Således har jag i möjligaste kärthet berättat om Glasmakeri, och om Kongsholms Glasbruk.

Mine Herrar, om jag med detta torra och obyflade Tal har öfverskridit Edert tålmod, så beder jag om gunstig förlåtelse. At jag ock under detta nu förflutna Quartal icke har kunnat lå uppfylla Eder åstundan vid förvaltandet af detta mig updragna Heders Ämbetet, som vederbordt, därtill har min sjukdom måst under hela tiden, jämte egen oförmågenhet i så granlaga ärender och göromål, varit vållande, hvilket jag hoppas, och på det högsta beder, må af Eder vanliga ädelmodighet Gunst-benäget öfverkyllas och tilgifvas.

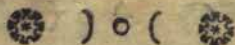
SVAR,

SVAR,
 GIFVIT
 På
 KONGL. VETENSK. ACADEMIENS
 VÅGNAR,
 AF
 DESS SECRETERARE.
 PEHR WARGENTIN.

MIN HERRE!

Om Sten-rikets alster skulle vårderas
 efter deras nytta, finge Glasfet
 förmodeligen et ibland de främsta
 rummen. At nu förtiga de män-
 ga öfriga förmoner, som det tilskyndar ofs
 både i Hushållningen och i Vetenskaperne,
 är nog at nämna den, at vi därigenom
 årbälle dag uti våra Våningsrum, utan
 mistning af värme: en förmon, som i syn-
 nerhet är ovårderlig i et kallt Climat, sådant
 som vårt.

Föreställom oss våra Förfäders Bönningar, uti hvilka man ej hade andra medel at utestänga köld, än sådana, som tillika utestängde dags-ljusset, och gjorde dem til mörka kulor och obyggeliga pörten. Kommom däremot ihog, at nu föga skillnad märkes på lys, antingen vi äre ute eller inne i våra hus: så läre vi finna, at Glasets nytta är förträffelig, om det ock ej hade någon annan, än denna.

Det var därföre ej aldeles med orätta, at Glaset, i de äldsta tider, och så länge konsten at tilverka det, var en hemlighet, hvilken Phenicierne hade sig allena förbehållen, skattades, om icke högre än Guld, dock såsom ogement dyrbart. Sedan konsten blifvit allmännare, har väl denna Vara förlorat mycket af dess utvärtes och inbillade värde, hvartil Glasets bräcklighet ej litet bidragit: men dess invärtes värde och godhet har däremot, genom Vetenskapernes tilhjälp och genom många tilverkares tåstan, blifvit brakt til större fullkomlighet, under det at Glasets nytta blifvit allt mer och mer bekant.

Det har dock dragit långt ut, innan denna nyttiga konst bunnit utsprida sig i de Europeiska Länder. Emedan Glaset först af en händelse blifvit påfunnit vid Flo-

Floden Beli strander, inbillade man sig länge, at det ej kunde tilverkas af annan sand, än den, som i samma Flod finnes, hvilken därföre med stor kostnad därifrån hämtades. Det ansågs sedan för et stort fynd, om de til Glas-makeri dugeliga ämnen annorstådes träffades. Andteligen har man funnit, at de förnämsta äro nästan allestädes, ja äfven här i Riket, at tilgå, såsom J, Min Herre, uti det nu hållna Tal, tilkänna gifvit.

Men konsten, at af dessa ämnen tilreda goda Glas, fattades oss ännu. Eder berättelse, om Kongsholms Glasbruks början, tilväxt och öden til närvarande tid, visar nog samt, hvad svårighet man haft, och huru lång tid fordrats at bringa verket i det goda stånd det nu är.

Kongl. Academien har med nöje hört Edert Tal: Hon har ock med lika nöje sedt den åbuga och flit, hvarmed J förvaltat Edert andra Præsidium. Academien årkänner med tacksamhet de åtskilliga tjänster, som J med oförtrutenhet årligen gjort Henne, snart sagt ifrån Dess första instiftelse.

Eder grundeliga insigt och förfarenhet uti en af de angelågnaste Vetenskaper, som är Landt-hushållningen, har ofta med-

delt

delt *Academien* mycket ljus uti *Dess* öfverläggningar.

Det skulle högeligen fögna *Kongl. Aca-*
demien, at oaktaadt *Eder* tiltagande ål-
derdom, ännu i många år finna *Eder* frisk
och munter, så at *J* mågen hinna fullborda
de nyttiga arbeten *J* hafven under
händer, til det *Allmännas* säkra
tjänst och nöje.

